

För 2000 år sedan var intresset stort i frågan hur man kan nå Gud och få egenskaper som hör till Gud. Det fanns en allmän uppfattning om Guds smärtsamma avstånd från mänskligheten, samtidigt som Gud ibland kunde upplevas som ytterst nära. Det fanns en allmän längtan efter en förändring inom den enskilda individen. Människans gränser och brister när det gäller den fysiska kroppen, hennes begränsade kunskap, och hennes vacklande förhållande till andra människor – ingen av dessa hör till Gud eller till de gudomliga utan enbart till det mänskliga och dessa begränsningar ville man bli av med.

Längtan efter gudomlighet är inte begränsad till första århundradet utan den har rötter som är betydligt äldre. Sokrates säger så här i en dialog från Platon 350 år före Jesu födelse: "Det är omöjligt, Teodoros, att det onda kan förgås; ty det måste alltid finnas någon motsats till det goda. Men det kan ej finnas bland gudarna, utan måste nödvändigtvis hör hemma i den dödliga naturen och i vår värld här nere. Därför bör vi söka att så fort som möjligt fly härifrån och dit bort. Men detta att fly bort är detsamma som att så mycket som möjligt bli lik gud. Och att bli honom lik är detsamma som att bli rättrådig, from och vis. Men, min bästa vän, det är inte alls lätt att övertyga folk därom, att de böra fly det onda och sträva efter det goda ej av den anledning, som mängden menar, nämligen att man må få ett *sken* av att vara god och ej ond. Ty detta är, tycker jag, just vad man kallar struntprat. Nej, sanningen må vi framställa på följande sätt. Gud är aldrig på något sätt orättfärdig utan i högsta måtto rättfärdig; den av oss, som är mest rättfärdig, är honom mest lik" (*Teaitetos* 176AB).

Liknande tecken på intresset att efterstäva Guds egenskaper finner man även inom den tidiga judendomens skrifter. Mose säger till sitt folk: "Och nu, Israel, vad begär Herren, din Gud, av dig? Bara att du fruktar Herren, din Gud, så att du alltid vandrar på hans vägar, älskar honom och tjänar Herren, din Gud, av hela ditt hjärta och med hela din själ" (Deut. 10:12). Enligt judisk tänkande går livet ut på att följa efter Gud, så att man betar sig som Gud när det gäller hur man behandlar andra människor.

Ett sådant liv beskrivs som normativ redan i moselagen, men profeterna betonar att det ska

komma en tid då Guds efterliknelse blir ännu mer möjlig. Gud utlovar ett "nytt förbund" då hans lag och hans vägar ska ligga i människans hjärta och alla ska utan förmedling känna Gud (Jeremia 31:31-34, 600 år f. K.). En tid kommer då människans dödlighet och sorg inte ska finnas mer, utan människor ska delta i Guds evighet och glädje (Jesaja 25:6-8, 700 år f. K.). Utan att förneka de många skillnaderna som finns mellan judendomen och grekisk filosofi, kan man ändå hitta likheter när det gäller viljan att komma nära Gud genom att anpassa sig efter hans förutsättningar och att bli lik Gud genom att göra såsom Gud gör.

Längtan och hoppet att komma över mänskligheten till någon slags delaktighet i Gud har alltså funnits åtminstone sedan Platons och de gamla testamentliga författarnas tid. Denna livsorientering utvecklas senare under det första århundradet, då det ansågs vara mer än bara ett abstrakt, idealistiskt önskemål. Istället var det en brinnande angelägenhet som svarade på människans djupast fråga om livets mening: "Vad är det för syfte med mitt liv?"

Allt detta är någonting som man på 2000 talet kan ha svårt att känna igen. Sedan upplysningstiden i 1700 talet har Guds blotta existens blivit allt mindre självklart. Frågan om Gud, och därmed gudomlighet överhuvudtaget, finns besvaras positivt endast av vissa grupper. Av många förståeliga skäl har det västerländska samhället en uppfattning om livets mening, som medvetet inte tar Gud med i bilden. Därför har det sedan länge inte funnits en *allmän* uppfattning i västvärlden att livet kan betraktas som en resa från det mänskliga till det gudomliga. För att få en inblick i hur tankesättet såg ut kommer jag att visa på tre författare från första århundradet: en judisk överste, en grekisk hednisk präst, och en kristen missionär.

I. Josefus

Josefus var judisk överste i judarnas krig mot romarna (år 66-70 e. K.). Han blev dock ingen krigshjälte hos judarna därför att han kapitulerade innan kriget var slut. Däremot fick han en varm välkomst hos romarna, med många materiella fördelar. Efter romarnas seger över judarna började Josefus ett författarskap där han skrev bl a *Judarnas gamla historia*. Hans syfte var att vinna gehör hos romarna, så att de skulle se positivt på judarna och deras tro, och kanske till och med övertygas att komma till samma tron efter att ha läst Josefus beskrivning av judendomen.

Som inledning till sin historia av judarna sammanfattar Josefus vad det är han vill att romarna ska lära sig: "Jag vill i korthet här anmärka, att den som läser denna historia skall i synnerhet därav lära, att Gud låter alla företag lyckas väl, ja, i högre grad än jag förmår beskriva, och kröns med

framgång för dem, som lyda hans vilja och icke våga överträda hans förträffliga lagar . . . Läsaren skall därför komma ihåg, att Mose ansåg det i högsta grad nödvändigt, att den, som själv ville föra ett rättskaffens leverne . . . skulle i första rummet *betrakta* den gudomliga naturen, och efter betraktandet av Guds verk söka att *efterfölja detta bästa av all föredömen*, så mycket som möjligt för den mänskliga varelsen att efterfölja detta högsta exempel" (*Judarnas gamla historia* i.14–19).

Längtan och hoppet att komma över mänskligheten till någon slags delaktighet i Gud har alltså funnits åtminstone sedan Platons och de gamla testamentliga författarnas tid. Denna livsorientering utvecklas senare under det första århundradet, då det ansågs vara mer än bara ett abstrakt, idealistiskt önskemål. Istället var det en brinnande angelägenhet som svarade på människans djupast fråga om livets mening: "Vad är det för syfte med mitt liv?"

Josefus vill att läsaren ska betrakta gudomlig natur – se vem Gud är och vad han gör. Sedan ska läsaren göra likadant. Man behöver inte heller funderar länge på vad detta innebär, för enligt Josefus ger Mose läsaren ett otvetydigt svar: "Gud är alla varelsers Fader och Herre, och han ser dem alla. Han ger ett lyckligt liv åt dem som följer honom, men låter ett oundvikligt straff drabba dem vilka icke vandra dygdens väg." "Att följa Gud" är alltså att "vandra dygdens väg". Mose "grundade inte sina lagar på ytliga ceremonier och bruk människor emellan, utan genom att höja deras sinnen till Gud och den av honom skapade världen, och genom att övertyga dem att vi människor är de förträffligaste av Guds skapade varelser på jorden Och när Mose hade bevisat, att Gud var i besittning av den fullkomliga dygden, hävdade han, att även människor skulle eftersträva att bli delaktiga av

samma dygd" (*Judarnas gamla historia* i.20–23). För Josefus är syftet med det som vi brukar kalla Gamla testamentet att få människor att inse vem Gud är, nämligen att han är fullkomligt god och innehar all dygd. Människan bör därför vända sig till Gud och ägna sig åt att bli delaktig i Guds godhet. Josefus säger inte att goda gärningar gör människan gudomlig, utan att när hon gör så börjar hon likna Gud och på det viset får hon del i en gudomlig egenskap.

Josefus räknar med att detta är ingenting främmande för hans romerska läsare. Han uppmanar dem, "läs vad jag har skrivit och se själv om Mose har beskrivit Gud på ett rättvist sätt" (*Judarnas gamla historia* i.15). Den kunskap om Gud som man finner hos Mose är, menar Josefus, förutsättningen för att kunna uppnå livets mening. När man har denna kunskap om Gud kan man sätta igång och vända sig mot Gud och eftersträva att bli delaktiga av samma dygd som fullkomlig finns hos Gud.

II. Plutarchos

Plutarchos var en präst för den traditionella grekisk religionen vid templet i Delfi (han levde ca. 45-125 e. K.). Det var till templet i Delfi man skulle komma för att få gudomlig råd från Apollo när man skulle fatta ett viktigt beslut och då var det Plutarchos som skötte förhandlingarna. I sitt arbete som präst hade Plutarchos en bred kontakt med en mängd olika människor. I en tid då mycket av det gamla i Grekland höll på att försvinna, försökte Plutarchos att bevara den traditionella religionen som han menade kännetecknades av en hög etik. Därför skrev han volym efter volym (samlade som hans *Moralia*) som siktade på att vinna läsarens samtycke och återkomma till det liv som kännetecknar en filosof och en god grekisk människa. När man läser Plutarchos kan man därför få en aning om hur den vanliga människan tänkte när det gällde frågor kring Gud och livets mening.

På ett ställe funderar Plutarchos över varför Gud inte straffar onda människor med en gång? Varför kommer det aldrig någon dom? Hans svar är delvis att det onda är som en sjukdom i människan och att Gud vill bota denna sjukdom, vilket kräver tid. Vad är det då som Gud vill av människan? Han svarar att "Gud ger sig själv till alla som ett mönster för allt det goda. Detta innebär att mänsklig dygd är i själva verket någonting där man gör sig lik Gud – och att mänsklig godhet är uppnåbar för varje människa *bara man följer efter Gud* Människan är faktiskt anpassad till inget annat än detta: att erhålla från Gud den största glädjen, vilket är att blir en människa som är rotad i dygd. Man blir en sådan människa genom att efterlikna Gud och genom att sträva efter den skönhet och den godhet som hör till Gud" (*Moralia* 550DE).

Plutarchos menar att detta inte är något annat än det som Platon undervisade. Problemet är att människor är benägna att följa efter Gud på fel sätt. Han berättar till exempel om kungarnas önskan att bli gudomliga. De har "tyckt mera om att vinna rykte genom våld och makt än genom dygd. Dock gäller ju det gudomliga, som de älska att anse sig besläktade med och förkroppsliga, för att särskilt äga tre egenskaper, *oförgänglighet, makt och dygd*, av vilka dygden är det mest värnadsbjudande och gudomliga. För oförgängligheten tillkommer också tomrummet och grundämnen. Stor makt äger också jordbävningar, blixnar, stormarnas ilar, flodernas nedstörtande forsar. Men med begreppen rätt och rättvisa förknippas ingenting, som inte genom förnuft och förmåga av överläggning är gudomligt. Och av de tre olika sätt, varpå människor i allmänhet betraktar gudomen, med avund, med rädsla och med dyrkan, kan man säga att man avundas och lovprisar dem för deras oförgänglighet och evighet. Man känner fruktan och bävan

för deras herravälde och makt. Men man älskar, dyrkar och vördar dem för deras rättvisas skull. Men fastän de känner så, är det likväl efter odödligheten, som naturen ej unnat vårt släkte, och makten, (som snarast beror på slumpen), som de åtrå. *Dygden däremot, det enda gudomliga företräde, som är inom räckhåll för oss, sätter de i andra rummet, föga välbetänkt, ty ett liv i makt, upphöjelse och regeringsställning blir genom rättrådighet gudomligt, men genom orättfärdighet blir den djuriskt*" (*Aristides liv 6.2*).

Folk går fel, menar Plutarchos, när de försöker fånga den odödlighet som hör till Gud och när de törstar efter den makt som hör till Gud. Den enda gudomliga egenskap som finns inom räckhåll för människan är Guds rättrådighet. Följer man Gud genom att efterlikna hans godhet, börjar man bli gudomlig. Det slutar, efter en lång procedur av död och födelse, som en ny människa (Plutarchos trodde med många andra greker på reinkarnation). Till slut uppnår man en sådan godhet att man välkomnas tillbaka till Gud och delar hans evighet och oförgänglighet. Människan kan bli gudomlig i den mening att hon får ett evigt liv, men det sker enbart som följd av en djup moralisk transformation.

Paulus

Slutligen hälsar vi på hos aposteln Paulus, den jude som konverterade från judendomen och blev kristen för att sedan resa runt i östra Medelhavsområdet och predika om Kristus. Det blev hans röst som kanske mer än någon annans kom att känneteckna urkyrkans syn på Gud och meningen med livet. Man kan lägga märke till en grundläggande skillnad mellan Paulus, Josefus och Plutarchos. Alla tre talar om en kännedom om Gud, men Josefus hänvisar enbart till moselagen som källa för människans förståelse av Gud, och Plutarchos menar att kunskap om Guds natur erhållas genom filosofin och förnuft. Paulus erkänner att man kan få en viss kunskap om Gud genom moselagen, samt att förnuft kan bidra med en viss grad av förståelse om det gudomliga. Men det som är avgörande för att ha kännedom om Gud är att ha kännedom om människan Jesus Kristus, som Paulus tror är gudomlig. Och eftersom Paulus tankesätt är så centrerat på den enskilda individens tro, behandlar han frågan "när blir människan gudomlig" på ett annorlunda sätt.

Genom tro på den gudomlige Kristus, det vill säga, "genom att bekänna att Jesus är herre och tro från hjärtat att Gud har uppväckt honom från de döda" (Romarbrevet 10:9), genom denna tro menar Paulus att man börjar känna Gud. Han frågar en församling som har haft problem med att hålla fast till sin tro, "Nu när ni känner Gud, eller rättare sagt, när Gud känner er, hur kan ni nu

vända tillbaka till" andra gudar? (Galaterbrevet 4:8-9). Den kännedom om Gud som kommer med tro på Kristus är en ömsesidigt kännedom: den troende både känner Gud och är känd av Gud. Hon får en ny plats inför Gud eftersom hon deltar i Kristus.

Kännedom om Gud är en viktig aspekt av Paulus tankesätt särskilt när det gäller frågan om när och på vilket sätt människan blir gudomlig. Paulus beskriver ofta det kristna livet som att det är att vara "i Kristus." Det är en delaktighet i Kristus som förutsätter allt annat i Paulus, och när man är "i Kristus" inser man att en process har kommit igång som gör att den troende alltmer liknar vissa aspekter av Kristus. Till en annan församling förklarar Paulus, som just då sitter i fängelse, att "Jag räknar faktiskt allt som en förlust jämfört med det som är långt mera värt, kunskapen om min herre Kristus Jesus. För hans skull har allt det andra förlorat sitt värde för mig. Jag kastar det på sophögen för att vinna Kristus och få leva i honom . . . Jag vill lära känna Kristus och kraften från hans uppståndelse och dela hans lidanden, genom att bli lik honom i en död som hans, kanske jag då kan nå fram till uppståndelsen från de döda." (Filipperbrevet 3:8-10)

Det är alltså en fråga om att efterlikna den gudomliga Kristus om inte Gud själv. Detta sker genom att man tar efter Jesus lidande och död och uppståndelse; den troende ska leva ut påskveckans händelse i sitt eget liv. Kristi historia blir den troendes historia: såsom han dog dör också den troende, och såsom han uppstod uppstår också den troende. Det är inte en fråga om att bokstavligen korsfästas. För Paulus blir denna delaktighet i Kristus konkret i det moraliska. Den troende ska "låta det sinnelag råda hos sig som också fanns hos Kristus" (Filipperbrevet 2:5) och leva i kärlek och medkänsla och enighet med andra troende. Paulus uppmanar hans församling i Kolossai att döda det jordiska som finns hos dem – otukt, orenhet, lidelser och onda lustar och själviskheten – alltså att lägga bort allt omoralisk beteende, och klä sig istället i Kristi sinnelag. I Paulus ord, "klätt er i den nya naturen som förnyas till verklig kunskap och blir en bild av sin skapare" (Kolosserbrevet 3:10). Som följd av detta liv i Kristus, med en växande del i hans gudomlig "dygd", får den troende en del i Kristus gudomlig oförgänglighet, det vill säga, evigt liv.

När och hur blir människan gudomlig? De tre här presenterade representativa rösterna är överens om vissa saker. (1) För det första var det inte en fråga om att människan förvandlas till en gud utan en fråga om att ta på sig visa egenskaper som hör till Gud och som gjorde människan delaktig i det gudomliga. (2) Detta bygger på en gudomlig kunskap: att känna Guds gudomlig lag i moseböckerna, eller att ha en filosofiska uppfattning om Gud grundad på Platon, eller att ha en

kännedom om Jesus Kristus. (3) Denna kunskap sätter igång en förändringsprocess i individen där hon tar på sig vissa av Guds egenskaper, vilket gör att människan kan beskrivas som gudomlig, eller åtminstone delaktig i det gudomliga. (4) Det är för alla tre en moralisk förändring som är i fokus. Gudomlig kunskap gör att man kan följa efter Gud (eller Kristus) och bli lik honom. Denna efterliknelse är att bli moralisk förändrad, så att man lever ett alltmer moraliskt gott liv.

Detta liv av dygd ger människan en allt närmare gemenskap med Gud och till slut innebär det att hon tar del av Guds oförgänglighet, eller evighet. Hos Josefus är evighet ett näst intill försumbart hopp. Hos Plutarchos och andra greker är evighet en sann möjlighet, men för de flesta människor är det ett avlägset hopp. Hos Paulus däremot är löften klart och tydligt att delaktighet i Kristus innebär ett evigt liv med Kristus.

De tre författarna skiljer sig åt i detaljer, men det fanns en uppfattning på 100-talet att livet ska vara en förändringsprocess där människan lämnar det mänskliga och närmar sig det gudomliga. Människan blir gudomlig genom en gudomlig kunskap som ger henne en delaktighet i Guds dygd och, kanske, beroende på vem man lyssnar på, slutar med en full delaktighet i Guds evighet.

Om du vill läsa vidare:

Platon, Teaitetos. Översättning av Claes Lindskog i en reviderad utgåva av Holger Thesleff. Nora, 1996.

Flavius Josefus, Judarnas gamla historia. Stockholm 1988 (=1889).

Plutarchos, Levnadsteckningar över berömda greker och romare. Urval och översättning av Carl Theander. Stockholm 1947.

Plutarchos, Moralia. Engelsk översättning i 15 band med grekisk text. Loeb Classical Library. London/Cambridge (Mass.), 1926-69.

Paulus brev, Bibel 2000. Göteborg 1999.